

Kaksikymmentäviisipenniset 1865-1917 keräilykohteena

(Hannu Männistö on alun perin kirjoittanut tämän artikkelin *Numismaattiseen Aikakauslehteen* 1/1992. Vuoden 2020 alussa artikkelin on digitoinut ja tekstiä päivittänyt Aki Tsupari)

Suomen metallirahojen keräilijät tietävät, kuinka vaikeita keräilykohteita ovat 25 pennin hopearahat. Niiden joukosta löytyy enemmän harvinaisuuksia kuin mistään muusta rahasarjasta ja lähes loputon määrä variantteja. Keräilyn kiinnostavuutta lisää myös se, että monia vuosilyöntejä tavataan vain harvoin hyvässä kunnossa.

Maamme pienin hopearaha

Suomen suuriruhtinaskunnan pienimmän hopearahan läpimitta on 16 mm ja paino 1.27 g. Raha sisältää 75 % hopeaa ja 25 % kuparia, ja sen hienopaino on 0,95 g. Etusivua koristaa valtakunnanvaakuna, kaksipäinen kotka, jonka sydänkilpeen on sijoitettu Pyhän Andreaksen ritarikunnan ketjulla ympäröity ja suuriruhtinaan kruunulla kruunattu Suomen leijonavaakuna. Kotkan pitelemän valtakunnanomenan alapuolella on rahapajan johtajan sukunimen alkukirjain; vuosina 1865-76 S (Soldan), 1889-1910 L (Lihr) ja 1913-17 S (Sundell). Takasivulla on arvomerkinä ja vuosiluku tammenlehväsepeleen ympäröimänä. Rahoissa on helmireuna ja rihlattu syrjä.

Kaksikymmentäviisipennisistä voidaan erottaa useita eri tyyppisiä. Ensimmäisinä vuosina (1865-71) arvomerkinä, vuosiluku ja vaakunaleijona sekä reunahelmet ovat suurikokoiset, kun taas myöhemmin lyödyissä kappaleissa on pienemmät ja sirommat kuviot ja tiheä, pikkuhelmistä muodostuva kulutusreuna. Vuosilyönti 1872 on eräänlainen välityyppi kookkaine kuvioineen ja pitkänomaisine reunahelmineen. Vuoden 1873 25-pennisissä PENNIÄ-sana on pitkä. Tämän jälkeen otettiin käyttöön paljon lyhyempi arvomerkinä, ja myös sydänvaakuna koki muutoksia. Leijona muuttui pienemmäksi ja vaakunakilpi oli aluksi harvajuovainen (1873-1902) ja myöhemmin tiheäjuovainen (1906-17). Vuodelta 1917 on normaalityypin lisäksi vallankumoustyyppi, josta on poistettu keisarinkruunut. Tämän tyyppin valmistus aloitettiin, kun keisari oli maaliskuun vallankumouksessa joutunut luopumaan valtaistuimestaan.

25 penniä 1865-71:
Kookkaat kuviot,
pyöreät reunahelmet

25 penniä 1872:
Kookkaat kuviot,
pitkänomaiset
reunahelmet

25 penniä 1873:
Penniä sana
pitkä

25 penniä 1875-1902:
Siroit kuviot,
harvajuovainen
vaakunakilpi

25 penniä 1906-1917 I:
Tiheäjuovainen
vaakunakilpi

25 penniä 1917 II:
Vallankumousraha
ilman keisarin kruunuja

Kuva 1: Autonomian ajan 25 pennisten päätyypit

Paljon kiinnostavia variantteja

Keräilijät ovat erityisesti mieltyneet ruotsalaisen kaivertajan Lea Ahlbomin muotoilemiin isohelmisiin 25-pennisiin. Nämä rahat ovat viehättävän näköisiä ja useimmiten myös melkoisen arvokkaita. Lisäksi niistä löytyy erilaisia muunnoksia ja poikkeamia suorastaan vilisemällä. Reijo Vihonen on luettellonut 40 varianttia: 1865 19 kpl, 1866 9 kpl, 1867 2 kpl, 1868 4 kpl, 1869 5 kpl ja 1871 1 kpl. Hänen tutkimuksensa ilmestyi 1980-luvulla Erkki Borgin toimittamassa julkaisussa *Suomen rahat ja varianttikuvasto No 2*. Tämän jälkeen on tullut esiin joitakin uusia variantteja ja niitä löytynee lisää jatkossakin.

Pieniä, tuskin paljain silmin havaittavia eroavaisuuksia esiintyy lähinnä seppeleen terhoissa ja rusetissa sekä vaakunakotkan kielissä ja sulkaruodoissa. Kiinnostavimmat seikat näkyvät kuitenkin ilman suurennuslasia. Vuosien 1866, 1868 ja 1869 rahoissa P-kirjain voi sijaita joko tammenlehtiryhmän kohdalla tai kahden lehtiryhmän välissä. Vuoden 1866 25-penninen, jossa P-kirjain on lehtiryhmän kohdalla, on Suomen harvinaisimpia variantteja. Siitä tunnetaan lisäksi alamuunnoksia: sama arvopuoli esiintyy ainakin kolmen erilaisen tunnuspuolen kanssa (vaakunakotkassa pieniä eroja). Varianttia kannattaa pitää silmällä. Suomen Numismaattisen Yhdistyksen huutokauppaluetteloissa ennen vuotta 1992 siitä on olemassa vain kolme noteerausta: 10.5.1971 kunto 1+ (jäi myymättä), 22.5.1984 kunto 1 (400 mk, 2020: 145 euroa) ja 11.11. 1984 kunto 1?-1 (120 mk, 2020: 45 euroa). Rahaliike Holmaston huutokaupoissa variantti on ollut pari kertaa myytävänä. Kuvassa 2 on 25-pennisen 1868 variantti, jossa P on tammenlehvän kohdalla, sitä kannattaa verrata kuvan 1 P-kirjaimen sijaintiin.

Kuva 2: 25 penniä 1868, P-kirjain tammenlehvän kohdalla (SNY 268.1.1 ja 268.2.1)

Pikkutarkasti kaiverretuissa, tiheällä helmireunalla varustetuissa 25-pennisissä ei ole enää samanlaista hohtoa, vaikka niiden joukossa onkin koko sarjan harvinaisin raha (1876) ja kaksi kiinnostavaa varianttia (1875 ilman Ä-pisteitä ja 1898 L ylösalaisin).

Edellä mainittu PENNIA-variantti (kuva 3) on tunnettu kauan: se mainitaan jo Christian Gielin ja A. A. Iljinin teoksessa *Russkija Monety 1801-1904 (SPb 1904)*, s. 118. Sotien jälkeen raha on ollut SNY:n

huutokaupoissa myytävänä 51 kertaa, mutta valitettavan usein huonokuntoisena, jolloin sillä ei ole paljoakaan keräilyarvoa. Vain neljä kappaletta on ollut riittävän hyviä (3 kpl 1 + ja 1 kpl 1-1 +). Melko yleinen variantti onkin hyvin harvinainen hyväkuntoisena. Paras tiedossani oleva kappale (kunto 01-) myytiin Holmaston huutokaupassa 16.4.1988 4.600 markalla (2020: 1.350 euroa).

Kuva 3: 25 penniä 1875 molemmat variantit (SNY 273.1 ja 273.2)

Vuoden 1898 variantti, jossa ylösalainen rahapajan johtajan kirjain L on stanssattu uudelleen oikeaan asentoon (kuva 4), mainitaan yhdistyksemme huutokauppaluetteloissa ensimmäisen kerran 20.11.1977. Kyseistä muunnosta on ollut myytävänä SNY:n ja Holmaston huutokaupoissa kymmenen kappaletta. Kunto on ollut hyvä ja rahoista on maksettu joitakin satoja markkoja (2020: noin 50 euroa).

Kuva 4: 25 penniä 1898 "rahamestarin L stanssattu uudelleen oikeaan asentoon" SNY 280.2

Arvoituksellisia jälkilyöntejä

Arvoituksellisina voidaan pitää niitä peilipintaisia 25-pennisiä 1872 ja 1898, joiden tunnuspuolella on tiheäjuovainen sydänvaakuna. Hyvä kunto ja vuosien 1906-17 meistin käyttö viittaavat vahvasti siihen, että kyseiset kappaleet ovat jälkilyöntejä. Olisi kiinnostavaa tietää miksi, milloin ja kenen toimesta ne on valmistettu. Klaus Selinheimo on kirjoittanut näistä rahoista Numismaatikko-lehdessä 2/1972, s. 19. Hän tunsu tuolloin 2 kpl tyyppiä 1872 ja 8-9 kpl tyyppiä 1898. Vuoden 1872 jälkilyönti on ollut yhdistyksessämme myytävänä vain kerran ennen vuotta 1992. Huutokaupassa 5.6.1967 tarjolla ollut 01-kuntoinen kappale ei mennyt kaupaksi korkean lähtöhinnan takia (1.000 mk, 2020: 1700 euroa, oli tuolloin suuri raha!). Nykyisin näitä jälkilyöntejä tunnetaan noin viisi kappaletta ja

keräilyarvo on yli 10 000 euroa. Toista jälkilyöntiä on liikkunut paljon useammin: 15.10.1972 kunto 0/01 (2.200 mk, 2020: 2800 euroa), 21.4.1974 kunto 01-1 (jäi myymättä) ja 1.3.1987 kunto 01-0/1 +- 01 (1.850 mk, 2020: 580 euroa). Yksi noteeraus rahasta saatiin Holmaston huutokaupassa 15.12.1990, missä loistokuntoisesta kappaleesta (01-0) maksettiin peräti 21.000 mk (5 500 euroa). Nykyisin vuoden 1898 jälkilyöntiä tunnetaan noin 15 kappaletta, ja sen noteeraukset ovat jonkin verran alhaisemmat kuin 1990-luvulla.

Toimitus- ja valmistusmäärät

Täydelliseen 25-pennissarjaan kuuluu 29 rahaa: vuosiluvut 1865-69, 1871-73, 1875-76, 1889-91, 1894, 1897-99, 1901-02, 1906-10, 1913 ja 1915-16 sekä vuoden 1917 molemmat tyypit.

Hilkkuja eli piikkejä, mitä nimitystä näistä rahoista usein käytettiin, valmistettiin kaikkiaan lähes 30 miljoonaa kappaletta, reilusti yli puolet enemmän kuin autonomian ajan 10-pennisiä, hieman vähemmän kuin 5-pennistä ja yli puolet vähemmän kuin pennejä. Keskimäärin 25-pennisiä lyötiin vähän yli miljoona kappaletta vuodessa. Niitä toimitettiin rahapajasta Suomen Pankkiin vähiten vuosina 1876 (lyöntimäärää ei tiedetä) ja 1868 (136.000 kpl) ja eniten vuosina 1916 (6.392.000 kpl) ja 1917 (5.816.000 kpl). Rahanlyöntiä jatkettiin vielä vuonna 1918 käyttämällä edellisen vuoden leimoja (toimitusmäärä on ollut yli 2 miljoonaa kpl). Vuoden 1917 I- ja II-tyypin tarkat lyöntiluvut eivät ole tiedossa, mutta molemmat rahat ovat erittäin yleisiä.

Säilyneiden toimitusmäärien perusteella 25-pennisille saadaan seuraava "paremmuusjärjestys": 1876 (ei tiedossa), 1868 (136.000 kpl), 1871 (150.000 kpl), 1902 (206.830 kpl), 1869 (264.000 kpl), 1891 (280.955 kpl), 1906 (281.280 kpl), 1899 (312.126 kpl), 1908 (339.600 kpl), 1867 (383.000 kpl), 1910 (392.000 kpl), 1872 (400.000 kpl), 1889 (403.897 kpl) jne.

Tämä kiinnostava ja jossain määrin suuntaa antava luettelo on sikäli hyödytön, että se ei kerro mitään toimitusmäärien sisällöstä, ts. vuosilyöntien todellisista valmistusmääristä. Esimerkiksi harvinaista vuoden 1867 rahaa ei ole voitu lyödä 383.000 kappaletta vaan ko. toimitusmäärään on täytynyt kuulua runsaasti vanhemmilla meisteillä lyötyjä kappaleita.

Harvinaisimmat vuosilyönnit

Suomen Numismaattisen Yhdistyksen huutokauppaluettelot antavat paljon luotettavamman kuvan 25-pennisten harvinaisuusjärjestyksestä. Niiden mukaan parempia vuosilyönnejä on ollut myytävänä vuosina 1947-90 seuraavasti: 1876 (52 kpl), 1867 (84 kpl), 1868 (112 kpl), 1871 (163 kpl), 1869 (248 kpl), 1865 (287 kpl), 1891 (323 kpl), 1902 (325 kpl), 1872 (376 kpl), 1889 (399 kpl), 1866 (408 kpl), 1899 (409 kpl), 1906 (419 kpl), 1908 (422 kpl) ja 1910 (443 kpl).

Tilasto vahvistaa vääjäämättömästi sen tunnetun tosiasian, että vuosi 1876 on erittäin harvinainen, vuodet 1867, 1868 ja 1871 hyvin harvinaisia ja vuodet 1869 ja 1865 melko harvinaisia. Muiden vuosien keskinäisiin harvinaisuussuhteisiin on syytä suhtautua varauksellisesti, koska niitä on usein myyty suurissa erissä mainitsematta kaikkia vuosia erikseen. Vertailun vuoksi mainittakoon, että 25 penniä 1876 (52 kpl) on selvästi harvinaisempi kuin penni 1864, joka on esiintynyt em. huutokaupoissa 64 kertaa. Vastaavasti 25-penniset 1867 (84 kpl), 1868 (112 kpl) ja 1871 (163 kpl)

ovat aivan eri luokan keräilykohteita kuin toiseksi harvinaisin penni 1884 (230 kpl) tai harvinaisin 10-penninen 1875 (238 kpl).

Havaintoja vuoden 1876 rahasta

Tuukka Talvion kirjoitus "Vuoden 1876 hopearahat" (*SNY:n Tiedotuslehti 3/1991*, s. 51-54) osoittaa perättömäksi vanhan tarinan, jonka mukaan vuoden 1876 hopearahat olisivat olleet erityisiä keisarin heittorahoja ja että 25-pennistä (kuva 5) olisi tehty 1.200 kappaletta ja 50 pennistä puolet vähemmän. Kirjoituksessa päädytään siihen tulokseen, että rahoja on lyöty huomattavasti enemmän ja aivan normaalia kiertoa varten. SNY:n huutokauppojen seuranta tukee näitä ajatuksia. Vuoden 1876 25-pennistä (esiintyvyyttä 52 kpl) on todennäköisesti valmistettu jonkin verran vähemmän kuin penniä 1864 (esiintyvyyttä 64 kpl), jota on lyöty 30.000 kappaletta. Raha on todella ollut normaalissa maksuliikenteessä. Esimerkiksi vuosina 1963-90 myydyistä 35 rahasta 19 kpl oli hyvin kuluneita, 13 kpl normaalikuntoisia (kunto 1 tai parempi), 2 kpl hyväkuntoisia (kunto 1-1 + tai parempi) ja vain 1 kpl oli säilynyt kulumattomana (kunto 01)!

Kuva 5: 25 penniä 1876 (1-1+/1+)

Harvoin hyvässä kunnossa

Erityisen harvinaisia ovat hyväkuntoiset alkuvuosien 1865-1871 piikit. Tämä johtuu pitkästä käyttöajasta sekä siitä, että rahoissa on korkeahko reliefi (jonka takia ne vaikuttavat suorastaan kuperilta). Vaakunapuoli kului helposti. Niinpä keräilijöille tuottaa vaikeuksia löytää sellaisia kappaleita, joissa vaakunaleijona on vielä näkyvässä (kunto 1). Vielä harvemmin tapaa sellaisia yksilöitä, joissa rahan korkein kohta, sydänvaakunan kruunu, on säästynyt kulumiselta (kunto 1+ tai parempi). Otettakoon tähän esimerkiksi vaikkapa 25 penniä 1868. Se on ollut tarjolla SNY:ssä

vuosina 1963-90 93 kertaa: 52 kpl oli aivan kuluneita, 27 kpl normaalikuntoisia, 11 kpl hyväkuntoisia ja vain 3 kpl loistokuntoisia.

Leimakiiltoisten 25-pennisten keräily ei ole niin suosittua kuin näyttävien 5 ja 10 pennin kuparirahojen. Silti niillekin on olemassa omat vannoutuneet ostajansa, jotka tietävät millaisista harvinaisuuksista on kysymys. Yhdistämällä SNY:n (1958-90) ja Holmaston (1978-90) huutokauppojen myyntimäärät saadaan loistokuntoisille (kunto 1+-01 tai parempi) 25-pennisille seuraava harvinaisuusjärjestys: 1876 (2 kpl), 1867 (3 kpl), 1868 (5 kpl), 1871 (6 kpl), 1899 (8 kpl), 1872 (13 kpl), 1906 (13 kpl), 1869 (15 kpl), 1865 (16 kpl), 1889 (16 kpl), 1908 (16 kpl), 1891 (17 kpl), 1875 (19 kpl), 1901 (22 kpl), 1910 (23 kpl), 1873 (24 kpl), 1902 (24 kpl), 1897 (27 kpl), 1909 (36 kpl), 1907 (37 kpl), 1866 (39 kpl), 1890 (41 kpl), 1898 (41 kpl) ja 1894 (57 kpl). Tilaston ulkopuolelle on jätetty vuosien 1872 ja 1898 jälkilyönnit sekä erittäin yleiset vuosiluvut 1913 ja 1915-17.

Vuodet 1876, 1867, 1868 ja 1871 ovat odotetusti harvinaisia hyväkuntoisina. Ennen vuotta 1992 leimakiiltoisesta vuoden 1876 25-pennisestä oli olemassa kaksi havaintoa. Molemmilla kerroilla raha on myyty loistokuntoisen 50-pennisen 1876 kanssa. Ensimmäinen pari myytiin SNY:ssä 13.3.1967 4.510 markalla (2020: 7.700 euroa). Nämä vanhasta kokoelmasta peräisin olevat yksilöt päätyivät eri paikkoihin; 25-penninen meni yksityisomistukseen ja 50-penninen KOP:n kokoelmaan. Toinen pari oli tarjolla Holmastolla 11.10.1986 ja siitä maksettiin 83.000 markkaa (2020: 27.000 euroa).

Huomio kiinnittyy seuraavaksi siihen, että vuosilyönti 1894 (57 kpl) näyttää olevan yllättävän yleinen leimakiiltoisena, jopa tavallisempi kuin vuosi 1909 (36 kpl). Tämä johtunee siitä, että Ruotsista tuli kuulemma joitakin vuosia sitten myyntiin suurehko erä ko. rahaa. Vuosilyönti 1909 on joka tapauksessa erittäin yleinen. Sitä on varmasti myyty erikseen mainitsematta usein massakohteissa. Jonkinlaisena yllätyksenä voitaneen pitää myös vuoden 1899 25-pennisen sijoittumista viiden parhaan joukkoon (8 kpl).

Kannattaa kerätä

25-pennisten kerääminen on kallis harrastus. Täydellinen sarja maksaa normaalikuntoisenakin melkoisesti: 1876 (2.500 euroa), 1867 (350 euroa), 1868 (150 euroa), 1871 (60 euroa), 1869 (30 euroa), 1865 (15 euroa), 1866 (10 euroa), 1872 (15 euroa), 1873, 1875, 1891 ja 1902 (5-10 euroa/kpl), 1889, 1899, 1906 ja 1910 (3-5 euroa/kpl) sekä loput (1-3 euroa/kpl). Edellä esitetyn perusteella voidaan kuitenkin todeta, että vanhat, hyväkuntoiset 25-penniset ovat hyviä keräily- ja sijoituskohteita. Pienestä koostaan huolimatta ne ovat ”suuria” rahoja.